

УДК 351.746.2:342.924(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.19>*З. О. Світана*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ**

Постановка проблеми. На Державну службу України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) як центральний орган виконавчої влади, покладаються завдання щодо реалізації державної політики в сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності [1, п. 1].

Стан опрацювання цієї проблематики є недостатнім. Питанням правового регулювання діяльності органів державної влади щодо виконання заходів правового режиму надзвичайного стану були присвячені наукові праці таких вчених як: А. В. Басов, Ю. П. Битяк, А. О. Виприцький, В. І. Вичавка, Т. О. Коломєць, С. О. Кузніченко, Р. М. Ляшук [2; 3], К. А. Мяснянкіна, О. І. Остапенко, В. Г. Пилипчук, О. В. Трофіменко [4] та інших. Однак, зважаючи на зміни обставин у цій сфері суспільних відносин та розвиток відповідного законодавства, комплексного дослідження правового регулювання діяльності ДСНС України щодо виконання заходів правового режиму надзвичайного стану не проводилося.

Метою статті є дослідження правового регулювання діяльності ДСНС України під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу. Під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану діяльність ДСНС України здійснюється відповідно до вимог Конституції України [5], Кодексу цивільного захисту України [6], розділу III Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [7], постанови КМУ від 16.12.2015 № 1052 «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» [1], постанови КМУ від 21.01.2013 № 33 «Про утворення територіальних органів Державної служби з надзвичайних ситуацій» [8], постанови КМУ від 14.03.2018 № 223 «Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня» [9], наказу МВС України від 30.04.2015 № 500 «Про затвердження Інструкції про порядок обміну інформацією у сфері запобігання виникненню та реагування на надзвичайні ситуації між ДСНС і Адміністрацією ДПСУ» [10], наказу МВС України від 03.07.2014 № 631 «Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій» [11], наказу Наказ ДСНС України від 06.07.2015 № 358 «Статут Спеціального

авіаційного загону оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій» [12], інших нормативних документів, які визначають діяльність територіальних органів ДСНС у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

ДСНС України здійснює заходи з ліквідації наслідків НС та заходи правового режиму надзвичайного стану. Основними завданнями ДСНС України під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану є:

забезпечення функціонування державної системи цивільного захисту. Під цивільним захистом законодавець розуміє функцію держави, спрямовану на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [6];

організація планування заходів цивільного захисту місцевими органами виконавчої влади;

проведення підготовки органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та їх ланок;

здійснення заходів щодо впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, підготовка пропозицій щодо віднесення населених пунктів та суб'єктів господарювання до відповідних груп (категорій) цивільного захисту;

координація та контроль здійснення заходів щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;

здійснення разом із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями прогнозування імовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначення показників ризику та здійснення районування території України щодо ризику виникнення надзвичайних ситуацій;

визначення рівнів надзвичайних ситуацій, видання експертних висновків про рівень надзвичайної ситуації;

забезпечення здійснення заходів з мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій;

проведення через підрозділи оперативно-рятувальної служби цивільного захисту заходів з розмінування;

забезпечення гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю людей чи призводять до завдання матеріальних збитків;

організація та забезпечення охорони від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів;

участь в аеромедичній евакуації осіб, що потребують медичної допомоги [1; 12, п. 2];

здійснення оповіщення й інформування центральних та місцевих органів виконавчої влади про загрозу виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій;

організація та проведення перевірки стану готовності функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та відповідних органів управління ними до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій [1, п. 4];

проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження, інших небезпечних проявів;

здійснення комплексу заходів з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, зокрема нетехнічне та технічне обстеження територій, складення карт, виявлення, знешкодження та/або знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовки документації після розмінування, надання громадам інформації про протимінну діяльність та передачу очищеної території;

пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надання домедичної (невідкладної медичної), психологічної допомоги постраждалим на місці небезпечної події та транспортування їх до закладів охорони здоров'я [11, п. 2];

координація діяльності органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання щодо здійснення заходів з евакуації населення;

координація проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт авіаційними силами та засобами ДСНС, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності [9].

ДСНС України для виконання заходів правового режиму надзвичайного стану в установленому порядку має право:

залучати підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного і регіонального рівня та проведення пошуково-рятувальних робіт;

залучати представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фахівців підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції ДСНС України;

залучати органи, організації, сили та засоби місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками) до участі в навчаннях з питань цивільного захисту;

одержувати безоплатно інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб;

скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції ДСНС України;

користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

використовувати телебачення і радіомовлення для оприлюднення повідомлень про надзвичайні ситуації [1, п. 6];

використовувати безпілотні системи (безпілотні авіаційні комплекси, безпілотні літальні апарати, безпілотні наземні (роботизовані) комплекси, безпілотні водні (плаваючі) комплекси) під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, нетехнічного обстеження територій та акваторій на наявність вибухонебезпечних предметів, здійснення пошуку людей, оцінки ступеня руйнувань будівель та споруд внаслідок вибухів [8; 11, п. 4].

Під час дії правового режиму надзвичайного стану, територіальний орган ДСНС для виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначає керівника таких робіт, який реалізує таку послідовність дій:

1. Виїжджає на місце виникнення надзвичайної ситуації та здійснює безпосереднє керівництво організацією та проведенням робіт у зоні надзвичайної ситуації.

2. Створює штаб, призначає начальника штабу й організовує його роботу, дає вказівки та розпорядження щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

3. Уточнює завдання суб'єктам, задіяним до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

4. Організовує зв'язок з мобільними оперативними групами, утвореними в центральних органах виконавчої влади, які залучаються до реагування на надзвичайну ситуацію.

5. Утворює ешелоноване угруповання сил і засобів реагування на надзвичайну ситуації та організовує залучення сил цивільного захисту до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації [9].

6. Організовує через штаб виконання таких заходів:

визначення зони ураження надзвичайної ситуації, кількості і місць перебування в ній людей, організовує їх рятування та надання медичної допомоги;

збирання даних про обстановку в зоні надзвичайної ситуації, їх аналіз та узагальнення;

визначення головного напрямку ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, прийняття рішення щодо проведення аварійно-рятувальних робіт, захисту населення і території від наслідків надзвичайної ситуації та забезпечення життєдіяльності постраждалих;

розроблення оперативних планів заходів з ліквідації надзвичайної ситуації, зосередження в районі надзвичайної ситуації необхідних сил і технічних засобів та своєчасне введення їх у дію;

визначення кількості і складу аварійно-рятувальних формувань, необхідних для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, порядку і строків їх залучення згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації і планами взаємодії;

організація взаємодії аварійно-рятувальних служб та формувань, залучених до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, з метою ефективного використання їх потенціалу;

здійснення керівництва роботами з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

ведення обліку робіт, що були проведені аварійно-рятувальними службами та формуваннями під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

ведення обліку загиблих та постраждалих унаслідок надзвичайної ситуації;

інформування населення про наслідки та прогноз розвитку надзвичайної ситуації, хід її ліквідації та правила поведінки в зоні надзвичайної ситуації;

проведення евакуаційних заходів, крім загальної або часткової евакуації населення;

зупинення діяльності об'єктів, що розташовані в зоні надзвичайної ситуації, незалежно від форми власності і підпорядкування, введення обмеженого доступу на територію цієї зони;

залучення в установленому порядку до проведення робіт аварійно-рятувальних формувань, громадських організацій та окремих громадян за їх згодою, необхідних транспортних та інших технічних засобів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, які перебувають в зоні надзвичайної ситуації;

зупинення аварійно-рятувальних робіт у разі підвищення рівня загрози життю рятувальників та інших осіб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

7. Організовує взаємодію органів управління і сил цивільного захисту, що залучаються до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

8. Організовує з метою першочергового життєзабезпечення постраждалих та оперативної ліквідації наслідків надзвичайної ситуації контроль за виконанням усіх видів забезпечення під час дій у зоні надзвичайної ситуації.

9. Організовує забезпечення, контроль та координацію робіт, пов'язаних зі здійсненням заходів безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

10. Подає до КМУ звіт щодо прийнятих рішень і стану справ під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації [9].

На виконання вищезазначених завдань на ДСНС України покладаються відповідні обов'язки щодо реалізації заходів правового режиму надзвичайного стану.

Процедури діяльності ДСНС України під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану врегульовані через визначення порядку дій під час ліквідації надзвичайних ситуацій. У таких випадках територіальний орган ДСНС для виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначає керівника таких робіт, який створює штаб, призначає начальника штабу й організовує його роботу, дає вказівки та розпорядження щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Такий оперативний штаб організовує виконання всіх необхідних заходів [9].

Висновки. Отже, правове регулювання діяльності ДСНС України під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану спрямоване на врегулювання необхідних дій шляхом визначення завдань та прав.

Установлено, що нормативно-правові акти містять, як правило, загальні положення, що, з одного боку, вказує на позитивні аспекти з врегулювання цієї сфери,

а з іншого, – на необхідність деталізації діяльності шляхом складання відповідних планів та вдосконалення чинного законодавства.

Перспективами подальших наукових розвідок у цій сфері є правове забезпечення механізму діяльності ДСНС України щодо забезпечення правового режиму надзвичайного стану.

Література

1. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-p#n16> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Світана З. О., Ляшук Р. М. Правове регулювання діяльності органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»* : зб. наук. пр. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 85. Ч. 3. С. 106–112. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/18-2.pdf>
3. Ляшук Р. М. Обов'язки органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо виконання заходів правового режиму надзвичайного стану. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану*: тези III міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 21 листопада 2024 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2024. С. 951–953. URL: <https://surl.li/wuxgmw>
4. Трофіменко О. В., Ляшук Р. М., Вичавка В. І. Правове регулювання взаємодії Державної прикордонної служби України та суб'єктів сектору безпеки і оборони. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція* : зб. наук. пр. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 70. С. 59–63. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc70/12.pdf>
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://cutt.ly/FwklvRNH> (дата звернення: 27.05.2025).
6. Кодекс цивільного захисту України // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 34–35, ст. 458. Ст. 1.
7. Про правовий режим надзвичайного стану: закон України // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2000, № 23, ст. 176.
8. Про утворення територіальних органів Державної служби з надзвичайних ситуацій та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету міністрів України від 21.01.2013 № 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2013-p#Text> (дата звернення: 27.06.2025).
9. Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня: Постанова Кабінету міністрів України від 14.03.2018 р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2018-p#Text> (дата звернення: 12.06.2025).
10. Про затвердження Інструкції про порядок обміну інформацією у сфері запобігання виникненню та реагування на надзвичайні ситуації між ДСНС і Адміністрацією ДПСУ: наказ МВС України від 30.04.2015 № 500. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0590-15#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
11. Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14#Text> (дата звернення: 22.06.2025).
12. Статут Спеціального авіаційного загону оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Наказ ДСНС України від 06.07.2015 № 358. Офіційний інформаційний сервер Спеціального авіаційного загону оперативно-рятувальної служби ДСНС. URL: <https://surl.li/sipslf> (дата звернення: 22.06.2025).

Анотація

Світана З. О. Правове регулювання діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану. – Стаття.

Наукова стаття присвячена дослідженню та розкриттю змісту нормативно-правових підстав діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій щодо виконання заходів правового режиму надзвичайного стану. Ця сфера суспільних відносин є недостатньо дослідженою.

В процесі застосування як загальних так і спеціальних методів наукового пізнання автором досліджено наукові джерела, закони України та чинні підзаконні нормативно-правові акти що врегульовують зміст діяльності територіальних органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій в процесі здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану.

Дослідницею з'ясовано зміст та особливості правового забезпечення що визначає вид та межі службових дій органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій спрямованих на реалізацію заходів правового режиму надзвичайного.

Установлено, що заходи правового режиму надзвичайного стану визначають підстави та зміст повноважень Державної служби України з надзвичайних ситуацій у цій сфері.

Під час надзвичайного стану, надзвичайних ситуацій, у разі запровадження відповідних правових режимів функціонування системи захисту населення і територій, Державною службою України з надзвичайних ситуацій здійснюються різні форми та методи службових дій. Залежно від обстановки, ступеня поширення прогнозованої або такої, що виникла, надзвичайної ситуації у межах конкретної території в установленому законодавством порядку запроваджується відповідний режим функціонування системи захисту населення і територій, що й визначає зміст дій територіальних органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Автор приходить до висновку, що положення нормативно-правових актів які визначають обов'язки Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану та загальний порядок їх дій при надзвичайних ситуаціях реалізуються у разі запровадження відповідних режимів функціонування системи захисту населення і територій в межах визначених ділянок місцевості.

Під час дослідження встановлено, що процедури діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час виконання заходів правового режиму надзвичайного стану врегульовані через визначення порядку дій під час ліквідації надзвичайних ситуацій. У таких випадках територіальний орган Державної служби України з надзвичайних ситуацій для виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначає керівника таких робіт, який створює штаб, призначає начальника штабу й організовує його роботу, дає вказівки та розпорядження щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Ключові слова: правове регулювання діяльності територіальних органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, виконання заходів правового режиму надзвичайного стану, правовий режим, надзвичайна ситуація, надзвичайний стан.

Summary

Svitana Z. O. Legal regulation of the activities of the State Emergency Service of Ukraine during the implementation of measures of the legal regime of a state of emergency. – Article.

The scientific article is devoted to the study and disclosure of the content of the regulatory and legal bases of the activities of the State Emergency Service of Ukraine in implementing measures of the legal regime of a state of emergency. This sphere of social relations is insufficiently researched.

In the process of applying both general and special methods of scientific knowledge, the author has studied scientific sources, laws of Ukraine and current subordinate regulatory and legal acts that regulate the content of the activities of territorial bodies of the State Emergency Service of Ukraine in the process of implementing measures of the legal regime of a state of emergency.

The researcher has clarified the content and features of the legal support that determines the type and limits of official actions of the bodies of the State Emergency Service of Ukraine aimed at implementing measures of the legal regime of a state of emergency.

It has been established that measures of the legal regime of a state of emergency determine the grounds and content of the powers of the State Emergency Service of Ukraine in this area.

During a state of emergency, emergency situations, in the event of the introduction of appropriate legal regimes for the functioning of the population and territory protection system, the State Emergency Service of Ukraine carries out various forms and methods of official actions. Depending on the situation, the extent of the spread of the predicted or existing emergency situation within a specific territory, the appropriate regime for the functioning of the population and territory protection system is introduced

in accordance with the procedure established by law, which determines the content of the actions of the territorial bodies of the State Emergency Service of Ukraine.

The author concludes that the provisions of the regulatory legal acts that determine the responsibilities of the State Emergency Service of Ukraine during the implementation of measures of the legal regime of a state of emergency and the general procedure for their actions in emergency situations are implemented in the event of the introduction of appropriate regimes for the functioning of the population and territory protection system within certain areas of the area.

During the study, it was established that the procedures for the activities of the State Emergency Service of Ukraine during the implementation of measures of the legal regime of a state of emergency are regulated by determining the procedure for actions during the liquidation of emergency situations. In such cases, the territorial body of the State Emergency Service of Ukraine appoints a manager of such works to implement measures to eliminate the consequences of an emergency, who creates a headquarters, appoints a chief of staff and organizes his work, gives instructions and orders regarding the conduct of emergency rescue and other urgent work.

Key words: legal regulation of the activities of territorial bodies of the State Emergency Service of Ukraine, State Emergency Service of Ukraine, implementation of measures of the legal regime of the state of emergency, legal regime, emergency situation, state of emergency.